

УГРОЖАВАЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ И НАСТАНАК ВАНРЕДНИХ СИТУАЦИЈА НА СПОРТСКИМ МАНИФЕСТАЦИЈАМА СА АСПЕКТА ЕСКАЛАЦИЈЕ ХУЛИГАНИЗМА

САЖЕТАК: У теорији и пракси безбедности још увек нема универзално прихваћених ставова о томе шта све спада у ванредне ситуације. Присутно је и схватање по коме се списак различитих облика ванредних ситуација никада не може у потпуности заокружити, будући да законитости друштвеног развоја по својој суштини подразумевају стално присутну сукобљеност и нове појавне облике. Овакво схватање је у потпуности прихватљиво, а у прилог му иде и чињеница да, са аспекта полицијске организације, у ванредну ситуацију понекад могу прерасти и озбиљне манифестације навијачког хулиганизма.

Наиме, у данашње време се хулигански испади дешавају готово свакодневно, и све више се „преливају“ и изван спорта. Узимајући у обзир све јасније изражену улогу асиметричних претњи у координатама безбедносне политике савременог света (које, између осталог, карактерише и екстремизам, као јасно препознат фактор, те његово исходавање у виду чињења отвореног насиља), аспект адекватног разумевања феномена навијачног насиља од интереса је за свеукупну безбедност државе и њених грађана, па тако и за безбедност у ванредним ситуацијама.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: безбедност у ванредним ситуацијама, хулиганизам, насиље, маса, гомила, агресија.

1. Увод

У теорији и пракси безбедности није спорно да ванредна ситуација представља стање када су ризици и претње или последице катастрофа, ванредних догађаја и других опасности по становништво, животну средину и материјална добра таквог обима и интензитета, да њихов настанак или последице није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних органа и служби, због чега је за њихово ублажавање и отклањање неопходно употребити посебне мере, снаге и средства, уз појачан режим рада.

С тим у вези, познато је да су многе државе, као и стручњаци, покушали да утврде јасан списак појмова везаних за ванредну ситуацију, али по том питању још увек нема универзално прихваћених ставова и опредељења. Тако се, на пример, у различите облике ванредних ситуација најчешће сврставају: сузбијање масовних немира у насељеном месту; сузбијање масовних нередних поправних установама и затворима; потрага и притварање наоружаних и других посебно опасних преступника; ликвидација криминалних организација; ослобађање талаца; учешће у спречавању и окончању

отмица летелица и других аката нелегалног мешања у делатност цивилне авијације; учешће у решавању последица ванредних ситуација насталих елементарним непогодама или техничко-технолошког карактера, и др. При томе, сматра се да овај списак није и не може бити потпун, будући да законитости друштвеног развоја по својој суштини подразумевају стално присутну сукобљеност и нове појавне облике.

Овакво схватање је у потпуности прихватљиво, а у прилог му иде и чињеница да, са аспекта полицијске организације, у ванредну ситуацију понекад могу прерасти и озбиљне манифестације навијачког хулиганизма. Такав је, на пример, био случај са трагедијом на фудбалском стадиону Хејсел, која се догодила 29. маја 1985. године у Бриселу. Ситуација у којој је погинуло 39 навијача Јувентуса, а 400 њих остало повређено, остаће упамћена као једна од највећих фудбалских трагедија свих времена. Стотине милиона људи посредством ТВ екрана пратило је финале Купа шампиона између Ливерпула и Јувентуса када су навијачи Ливерпула пробили ограду и сабили Јувентусове присталице у крај, што је проузроковао пад зида од три метра где је већина погинула, док су остали страдали у обрачунима ножевима и каменицама или у свеопштем стампеду.¹

У координатама безбедносне политике Велике Британије, у смислу борбе против ове врсте насиља, Хејсел се посматра као својеврсна прекретница. Уведене су додатне мере безбедности и пропаганде против хулиганизма, мада се сматра како је један број самих хулигана одустао од такве „каријере“ управо згрожен призорима које су видели. Упркос томе, само четири године касније (1989) навијачи Ливерпула претрпели су сличну катастрофу када је погинуло 96 људи као последица сукоба са полицијом у оквиру полуфинала Ф.А. купа у Хилзбороу.

2. Од навијача до „навијача“

Савремено поимање спортских надметања подразумева чињеницу да се наступи спортиста практично никад не одвијају без гледалаца. Присуство гледалаца, који подржавају спортисте, као и њихов однос према такмичењу генерише значајан утицај на одвијање спортских сусрета, па и њихов коначни резултат. У таквој подели улога, спортска публика најчешће се легитимише као „социјални агрегат“ са актерима

¹ После Хејсела, сви су се сложили да су навијачи Ливерпула главни кривци, а британска амбасада у Италији била је нападнута неколико пута у наредних неколико дана. Тадашња премијерка Маргарет Тачер преузела је одговорност Енглеске и упутила извињење италијанској и белгијској влади, а енглески клубови су добили забрану од пет година неиграња у сурокуповима.

повезаним неким, најчешће привременим интересом. У таквом агрегату појединци су релативно анонимни, најчешће пасивни, јер учествују искључиво у својству гледалаца. Публика је подвргнута извесном реду и организацији које условљава врста манифестације којој присуствују, али је ипак њена основна карактеристика неструктурираност и неорганизованост у смислу функционалне или статусне структуре.

Врста и понашање публике зависи од врсте приредбе којој се присуствује. Тако, од спортске публике треба разликовати навијаче као организовану или неорганизовану групу, коју приоритетно карактерише чвршћа и сталнија форма. Имајући у виду општепознато препознавање термина „друштвена категорија“ који карактерише удруживање људи према одређеном обележју и према различитом друштвеном положају, с правом се може рећи да се навијачи неког клуба или неке спортске екипе могу одредити као друштвена категорија. Конкретно, када је о спорту реч, друштвену категорију творе навијачи неког клуба или љубитељи одређене спортске дисциплине. Такође, друштвену категорију треба разликовати од социјалног слоја, који удружује људе једнаког или сличног друштвеног положаја (статуса).

Феномен публике у конотацији спорта, нарочито је актуелизован са појавом тзв. масовног друштва, где спортска дешавања задобијају примарна обележја спектакла. Из социолошког угла, спортске приредбе се посматрају и као технике – ритуали за одстрањивање сталне напетости, која сваким даном постаје све већа, те оне делују попут својеврсног катализатора проблема. Наиме, попут осталих јавних приредби које привлаче бројну публику, присуствовање спортским приредбама је признат пут за ослобађање од напетости. Такође, то је миље у којем се, у значајнијој мери, толерише девијантно понашање, или прецизније речено, где се може изразитије манифестовати понашање чије се одступање од норме, иначе, толерише само до одређеног (нижег) степена.

Како то Фројд (S. Freud (1984: 318)) одлично примећује: „бирају се најповољније околности чим отпадне духовне контрасиле које обуздавају агресију², што разобличава човека као дивљу звер. Адреналински карактер који носи присуствовање спортским манифестацијама, такође задовољава потребе публике за јаким и страсним узбуђењима. Утакмице, спектакуларни плесови и опасне трке, масовне изложбе и састанци, све је то

² Термин *агресија* потиче из корена *aggredi* или од *ad gradi*, где *gradus* означава корак, а префикс *ad* – према, што упућује на значење – кретати се напред, ићи или корачати напред. Насупрот овоме, *regredi* (регресија) значи кретати се назад.

потребно и као компензација и да би се покренуле анималне потребе из њихове непокретне обамрлости (Kuvačić, 1979: 169).

2. Маса – гомила – руља – хулиганизам

Гледаоци, као битан део интерактивног карактера спортских надметања, међусобно се разликују по начину испољавања реакција на приредбама којима присуствују. Такође, реаговање гледалаца зависи и од саме природе такмичења (фудбалска публика се битно разликује од публике која присуствује, рецимо такмичењу у уметничком клизању, једрењу и сл.). У сваком случају, публика као неодвојив део миљеа спортских такмичења на најразноврсније начине долази у интерактивни однос са спортистима на терену и на битан начин утиче на емоционално стање спортиста (актера).

Од публике, у једном општем смислу, треба разликовати масу³ и гомилу⁴. Насупрот гомили, која обухвата мање групе људи, попут хорди из предисторијског периода, маса представља модернији термин који, у начелу, означава непрегледне групе људи. Истина, масе се могу окарактерисати и као производ модерне индустрије која људима намеће понашање серијског типа. Док се у гомили кореспонденција између учесника остварује спајањем или уједињењем мноштва у једну заједничку акцију, масу такође карактерише физичка близина, али и објективна одвојеност актера јер свако чува свој интегритет. За човека у маси може се рећи да није у потпуности лишен самоконтроле. Штавише, његова активност се одвија по линијама индивидуалног избора, али упркос томе он је неотпоран, што значи да је стално изложен спољашњем утицају.

Уколико однос маса–гомила преведемо на терен спортских манифестација, можемо констатовати да учесници укључени у неки спортски догађај и утопљени у масу као неструктурирану групу, показују склоност ка јединственом реаговању и

³ Маса, велика количина, мноштво ствари или људи, маса гледалаца (у: *Enciklopedija Larousse*: u tri toma, књига 2., Zemun, JRJ, 2004). Осим ове „енциклопедијске“, за појам масе постоји мноштво дефиниција, између којих су готово све оптерећене већ споменути пежоративним призвуком. Такође, Ворен (Н. С. Warren) у једном од првих издања свог *Психолошког речника* из 1934. године даје низ дефиниција из подручја „масовне психологије“, међу којима и дефиницију масе, која изгледа овако: „Маса је група индивидуума посматрана изван њихове социјалне организације.“ Та дефиниција је прикладна зато што нема пежоративни призвук, а такође и зато што обухвата све врсте окупљања великог броја људи – физичку близину, психолошку усмереност истом циљу или извору интереса, итд. (Zvonarević, 1978: 517).

⁴ Гомила, скуп ствари или људи који нису вредни поштовања (у: *Enciklopedija Larousse*: u tri toma, књига 1., Zemun, JRJ, 2004). Такође, према дефиницији коју нуди Кантрил (Н. Cantrill), даје 1941. године следећу дефиницију: „Гомила је (...) окупљена група индивидуума који су се привремено идентификовали са неким заједничким вредностима и који доживљавају сличне емоције.“

униформисаним обрасцима понашања, често изазваним ирационалним заједничким извором емоционалног узбуђења (нпр. паника, колективна агресија, итд.). Уже гледано, просторно окупљену масу која је ступила у акцију, називамо гомилом. Повезани заједничким циљем и намерама које планирају да остваре, актери гомиле под узајамним утицајем, подстичу се и храбре. Уколико реаговање поприма облике разуданости, силовитости и крајње суровости, онда гомила, или њен део, задобија прерогатив „руље“.

Према Ворену (Н. С. Warren), руља (енг. *mob*) је „агрегација чији чланови делују насилно и у ванредним емоционалним околностима, обично уз настојање контролисања акција оних који им се супротстављају.“ У енглеском, као и у српском језику реч *руља* има редовно пежоративно значење и стога је прикладна да би се њом означила она семантичка граница према маси и гомили, које не морају увек да буду негативно означене. Разне врсте руље такође су доста честе социјалне појаве, но најчешће се помињу кроз погромашку конотацију: руље – линчеви у неким крајевима САД, погроми Јевреја у нацистичкој Немачкој, покољи комуниста у Индонезији и слично (Zvonarević, 1978: 517). Посматрајући све четири наведене дефиниције (маса – гомила – руља – публика), намеће се закључак како „гомила“, „руља“ и „публика“, заправо представљају различите облике људских „маса“. Међутим, врсте дефинисаних маса нису само логички повезане него и психолошки: један облик масе лако прелази у други; гомила лако може постати руља и обрнуто; примарна публика може постати гомила итд. (Zvonarević, 1978: 518).

Како примарна публика, или њен део, може постати гомила (са свим изразитим карактеристикама), можемо видети и на примеру „раслојавања“ спортске публике. Наиме, део спортске публике који карактерише нарочита оданост клубу, спортском друштву, репрезентацији неке земље и слично, називамо навијачима. Дајући подршку „свом“ клубу, они му на индиректан начин помажу да оствари своје спортске циљеве, интересе и амбиције, а успехе спортског клуба доживљавају као своје успехе. Навијачи се, даље, организију у навијачке групе које одликују конкретније форме организовања, а чине их појединци са профилисаним заједничким циљевима који обављају своје улоге у складу са одређеним, интерним правилима и вредностима. Свака навијачка група има своју структуру у оквиру које појединци заузимају различите положаје.

У атмосфери набијених емоција током спортског догађаја где су појединци (публика – навијачи) релативно анонимни и у значајном броју неорганизовани, појединци нарочито лако прихватају негативан образац понашања и врло брзо од

навијача прерастају у хулигане.⁵ Оно што карактерише хулигане јесте насиље са ниским степеном толеранције, деструктивност, склоност ка уништавању туђе имовине (државне или приватне) без јасног разлога и (најчешће), без икакве материјалне користи, али и уз, не ретко, и темељно планирање тих деструктивних активности.

4. Психолошки угао

Када понашање навијачке групе задобије насилну и рушилачку форму, тада оно подлеже свим правилима и законитостима које карактеришу понашање, већ дефинисаних термина, руље или гомиле. Како објашњава Гистав ле Бон, чувени француски социолог, група постаје гомила само „под одређеним околностима, када та критична маса људи добија нове карактеристике, веома различите од оних које имају индивидуе које сачињавају ту групу“ (Le Bon. 1920: 16). Мисли, осећања и акције почињу да се шире групом попут заразе, све до нивоа када сви почињу да делују на идентичан начин. У психолошком смислу, група почиње да функционише по принципима који потичу из несвесног дела личности и на видело излазе инстинкти и нагони примитивног човека. Припадност групи доноси и анонимност као неограничену моћ и ослобађање од личне одговорности. Такође, феномен сугестибилности је израженији у стању губитка личног идентитета, па тако човек постаје пријемчивији за сваку врсту идеје и дела која потекне од стране групе.⁶

То што је Ле Бон окарактерисао „губитком селфа“, каснији мислиоци су назвали „деиндивидуализација“, а као њен најбитнији чинилац означили су анонимност. Зимбардови *in vivo* експерименти (један од њих познат широкој публици из немачког филма „Das Experiment“) показали су да људи у стању деиндивидуализације показују израженију склоност ка агресивном понашању. Неколико стотина добровољних учесника експеримента имало је задатак да струјним

⁵ Хулиганство или хулиганизам (енгл. *hooliganism*), упорно деструктивно, агресивно и злостављачко понашање. Такво понашање се обично повезује са спортским навијачима. Термин се такође односи на деструктивно понашање и вандализам уопште, често под утицајем алкохола и/или дроге. Хулиганство се често дешава без посебног разлога, а мотив је гнев, дивљаштво, асоцијално схватање слободе. Постоји неколико теорија о пореклу речи. *The Compact Oxford English Dictionary* наводи да реч потиче од презимена измишљене силеџијске ирске породице из једне песме која је настала током деведесетих година 19. века. Кларенс Рок (Clarens Rock) у својој књизи *Hooligan Nights* из 1899. године, тврди да је реч дошла од Патрика Хулихана (или Huligana), ирског избацивача и лопова који је живео у Лондону.

⁶ Види више у: Lana Vučićević Miladinović „Psihologija navijača: Sportski fan ili fanatik?“ <http://www.bifonline.rs/tekstovi/item.php?itemid=198>, приступ 24.06.2012.

ударима кажњава лажне субјекте – глумце када дају нетачан одговор на замишљени тест знања. Половина учесника која је носила маске, што им је омогућавало сакривање идентитета, давала је дупло јаче дозе струје и у дужем трајању од оних чији је идентитет био познат.

Други фактор деиндивидуализације, везан за недостатак емпатије припадника групе, који је такође карактеристичан за појашњење психолошког аспекта навијача, јесте такозвана групна одговорност. На примеру следећег експеримента поткрепљена је хипотеза да појединац избегава одговорност уколико се налази у мноштву других људи, те да очекује како ће неко други, а не он сам, предузети неку акцију. У питању је био одглумљен срчани напад у две тест ситуације – један је био на улици међу мноштвом људи, а други у присуству само једне особе. У првој ситуацији, људи су пролазили поред човека у агонији – глумца који је опонашао срчани удар – верујући да није њихово да помогну и да ће неко други то засигурно учинити. У супротном, када су били сами, свако, без изузетка, притекао би човеку у помоћ. Следећи експеримент такође потврђује наведену хипотезу. Наиме, група људи је била затворена у просторији неколико сати. У једном тренутку пуштен је дим (као сугестија опасности од пожара), који је покуљао испод врата. Људи су ћутали и чекали да неко други укаже на опасност, и требало им је три до четири пута више времена да одреагују него кад је у просторији био само један учесник експеримента.⁷

5. Кратка генеза хулиганизма

Хулигански испади, по правилу, прате манифестације у групним спортовима, а највише проблема везује се за миље фудбалског спорта. Још од првих фудбалских корака (XIII век у Енглеској) насиље је упорни пратилац ове „најважније споредне ствари на свету“. Тадашње „фудбалске“ утакмице, уз учешће стотина играча, заправо су представљале борбе младих мушкараца из супарничких (супротстављених) села и градова, који су на овај начин решавали антагонизме, како оне личне, тако и оне материјалне (свађе око земљишта и сл.). Еквивалент овако етаблираној „фудбалској игри“ постојао је и у другим земљама Европе (нпр. „knappen“ у Немачкој и флорентински „calico in costume“). Ипак, иако је XIX век донео стриктна правила игре и елементе витештва и фер плеја, најприближнија савременој фудбалској вештини,

⁷ Ibidem.

сматра се да је једини период у британској историји који није обележен неким видом немира и насиља на фудбалским утакмицама – период трајања Другог светског рата.

На кованицу „фудбалски хулиганизам“ чекало се до средине шездесетих година XX века, и то у време када је почело телевизијско преношење утакмица и када је радничка класа прихватила фудбал као „свој“ спорт. Овај термин се одомаћио када је требало назвати учеснике, спонтано насталих немира на утакмицама, чији су иницијатори групе навијача, али и учеснике организованог насиља и међусобних борби супротстављених банди, такозваних „фирми“. Припадници ових банди свој идентитет су повезивали са одређеним фудбалским тимом, и усмеравали своје насилничко понашање према банди која је присвајала обележја неког другог тима, а да њихови сукоби често нису временски ни просторно повезани са неком конкретном утакмицом.⁸

Хулиганизам фудбалских навијача раширио се прво у Енглеској, крајем шездесетих, да би достигао врхунац седамдестих и осамдесетих година двадесетог века. Најозлоглашеније су биле групе везане за фудбалске тимове Челси (енг. Chelsea) и Манчестер Јунајтед (Manchester United) и то: „Chelsea Headhunters“ и „The Salford Reds of Manchester United“. Када су избили наредни након утакмице Лутона и Милвола 1985. године, тадашњи председник фудбалске асоцијације позван је на разговор са Маргарет Тачер, а полиција је чак разматрала суспендовање домаћег фудбала током целе сезоне.

Након већ поменутих трагедија код *Хејсела* и *Хилсбороа* почињу да се предузимају законске мере у Енглеској, па се од тад запажа опадање овог типа насилничког понашања. Инциденти озбиљнијих размера данас се у Енглеској сматрају прошлошћу, док се број лица која се лишвају слободе смањује из године у годину, у духу строгих одредби енглеског закона који, између осталог, подразумева судске забране присуствовања утакмицама у земљи и иностранству великом броју људи (осведоченим хулиганима).

Далеко од тога да су Енглези једина нација која се суочила са проблемом фудбалског хулиганизма. Године 1968. више од седамдесеторо људи погинуло је на утакмици у Буенос Ајресу. Аргентинске власти су 2002. године објавиле да је насиље повезано са фудбалом достигло размере националне кризе, након што је установљено да је у протеклој деценији 40 људи убијено на утакмицама. Једна од највећих трагедија догодила се у Перуу 24. маја 1964. године, када је више од 300 навијача погинуло, а још

⁸ Уочљива је сличност са неким лицима и догађајима из деведесетих година на просторима бивше СФРЈ (уједињење навијача Црвене Звезде под именом „Делије“ обављено је уз „несебично“ залагање Жељка Ражнатовића Аркана), па и са догађајима из најближе прошлости.

500 људи повређено током немира који су избили за време квалификационог меча за Олимпијаду између Аргентине и Перуа. Ел Салвадор и Хондурас су 1969. године имали кратак шестодневни конфликт, назван Фудбалски рат, који је био провоциран серијом од три утакмице које су требале да одлуче која ће од ове две земље учествовати на Светском првенству 1970. Најновији пример долази из Египта (31. јануара 2012. године) где је 74 особа изгубило живот у нередима који су избили на стадиону након завршетка фудбалске утакмице у граду Порт Саиду, док је више од 1000 људи повређено.

6. Законски оквир у Републици Србији

Одредбама Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама, полиција Србије добила је законска овлашћења да у централној бази података у Одељењу за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама, односно Националном фудбалско-информационом центру (НФИЦ)⁹ у оквиру Управе полиције МУП-а, води евиденцију о спортским клубовима и навијачима. На овај начин, биће обједињене информације, на основу којих се планирају мере обезбеђења утакмица и биће омогућена њихова брза и тачна размена, како на локалном тако и на међународном нивоу. Према речима Владимира Стојанова, заменика начелника НФИЦ: „Централна база података састојаће се из три дела. У првом делу биће подаци о клубовима, о особама из клубова, које су задужене за сарадњу са полицијом, о стадионима и њиховој инфраструктури. Други део базе садржаће податке о навијачима и навијачким групама, у смислу личних података о навијачима и њиховој припадности навијачким групама и подгрупама. Трећи део централне базе садржаће податке о

⁹ Одељење за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама – Национални фудбалски информациони центар одговоран је за координацију и побољшање размене информација у вези са фудбалским мечевима са међународним карактером. НФИЦ функционише као централна и јединствена тачка контакта за размену релевантних информација о фудбалским мечевима међународног карактера и развој међународне сарадње полиције која се тиче фудбалских мечева. НФИЦ има приступ одговарајућим базама података полиције. Размена информација личне природе треба да се спроводи поштујући националне и међународне прописе. НФИЦ може, уколико је то потребно, да прошири размену информација и са другим органима које доприносе сигурности и безбедности. НФИЦ неће размењивати тајне податке. На националном нивоу НФИЦ делује као информациони центар. Одељење за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама – Национални фудбалски информациони центар у свом саставу има: Одсек за планирање и праћење мера безбедности на спортским приредбама и Одсек за праћење навијачких група и размену информација о спортским приредбама (*Информатор о раду МУП Р. Србије*, стр. 23, ажуриран 01.03.2012. доступан на: www.mup.rs/cms/resursi.nsf/InformatorMUP-latinica.pdf приступ 24.04.2012.

спортским приредбама, о планираним одласцима навијача, самим одласцима и одиграним утакмицама.“¹⁰

Такође, „за сваку особу појединачно постојаће подаци на којој утакмици је била, у којем је и каквом проблему учествовала. Суштина је да ће на основу свих ових података моћи да се извуче јединствен и свеобухватан закључак о навијачима и навијачким групама, о томе ко од њих прави највише проблема и у којим ситуацијама, да ли је то приликом одласка на стадион, на стадиону или после утакмице. У бази ће се наћи и евиденција навијача, вршилаца кривичних дела. Све ово на једном месту омогућиће да се проблематика насиља у вези са спортским утакмицама свеобухватно сагледа, а самим тим и боље превентивно решава“ – наводи Стојанов, и говорећи о конкретним модалитетима сарадње, наставља: „Једна од препорука УЕФА, које је председник Европске фудбалске асоцијације Мишел Платини изнео у фебруару 2011. године у Београду, јесте сарадња српске полиције са Тинк танк групом.

Реч је о групи експерата за сигурност и безбедност на фудбалским утакмицама (Think Tank)¹¹, коју углавном чине полицајци земаља ЕУ, који се баве проблематиком сузбијања насиља на фудбалским утакмицама и представници УЕФЕ. Њихова улога је, пре свега, саветодавна у стварању препорука и прописа у унапређењу безбедности на спортским приредбама, а са друге стране и практична у смислу обуке полицајаца. Обука се састоји из неколико делова. Прво је преношење искустава у организацији и функционисању НФИЦ-а. Друго је обука руководиоца обезбеђења на стадиону, конкретно, које су њихове обавезе и радње уочи одржавања утакмице. Наши полицајци биће обучени у стратегији поступања према навијачама, начину вођења разговора са њима. Реч је заправо о безбедносној процени у којој фази навијачи могу да изазову проблем, што ми и сада радимо само на другачији начин.¹² Осим ових напора на едукацији припадника МУП-а, у стратегији поступања према навијачима, у наредном периоду се као неопходно намеће интензивирање активности на дефинисању улоге редара на спортским приредбама, који ће, такође, морати да прођу одговарајућу обуку.

¹⁰ Дневни лист *Политика*: „Холанђани обучавају српске полицајце у борби против хулигана“, 30.10.2011.

¹¹ Тинк танк (енгл. *think tank*) је облик непрофитне организације чији се чланови баве истраживачким и едукативним радом у вези са одређеном политиком или другим питањима. Организовањем округлих столова, издавачким и публикацијским деловањем Тинк танк покушава да буде и стваралац нових идеја политичког развоја. Заједничким деловањем економиста, политиколога, социолога, (бивших) политичара, или предузетника кроз Тинк танк форму, интензивно се ради на разумевању и развоју политичке, друштвене, безбедносне и сваке друге стратегије са иманентним циљем унапређења друштва.

¹² Дневни лист *Политика*: „Холанђани обучавају српске полицајце у борби против хулигана“, 30.10.2011.

Национални фудбалско-информациони центар, у јавности познатији као „спортска полиција“, подсећања ради, по препоруци Савета Европе, формиран је у априлу 2011. године. Поред ПУ Београд, одсеци који се баве овом проблематиком формиран су у Новом Саду, Нишу и Крагујевцу. Такође, у свакој полицијској станици постоји особа задужена да прикупља податке о навијачима, њиховом броју, кретању и потенцијалним проблемима. Оснивањем такозване спортске полиције уведена је и категорија *спотера*¹³, тј. полицајаца који иду са навијачима на гостовање и који су задужени за сарадњу са навијачима и пружање другим полицијским службама неопходних информација о навијачима, као и указивање на могуће проблеме. На гостовањима у земљи и иностранству, ти полицајци ће пратити навијачке групе. Колико ће полицајаца ићи у пратњи, зависиће од броја навијача који путују, као и од безбедносног ризика утакмице. Биће у цивилу, и све време боравка у иностранству, у граду и на трибинама, биће уз навијаче. Истовремено биће и на вези с тамошњим колегама, управо из разлога да би се спречио било какав изгред навијача или сукоб са симпатизерима домаћег клуба. Каква ће овлашћења имати у иностранству, зависиће од тамошњих прописа и уговора између земаља.

7. Гледиште УЕФА

Екцеса и нереда на спортским борилиштима, у мањој или већој мери, има у скоро свим европским земљама, с тим да су санкције за такво понашање махом ригорозније. Међутим, што је свакако још важније, концепт европски уређених

¹³ Енглеска је имала више озбиљних случајева фудбалског хулиганизма него било која друга земља у свету. Полицијске акције, усвајање новог закона и активна улога Фудбалског савеза, довеле су до тога да ова држава преузме водећу улогу у регулисању и превенцији насилничког понашања пре, током и након утакмица. Један од начина борбе против насиља на фудбалским утакмицама представља и убацивање полицајаца у цивилу међу навијаче. Прве полицијске акције, у којима су се прерушени полицајци представљали као навијачи, почеле су средином шездесетих година прошлог века у Великој Британији. Међутим, активност полиције тада је била ограничена само на трибине фудбалских стадиона. Раних осамдесетих, због све сложенијег организовања навијачких група, полицијски службеници направили су корак даље. Они су добијали нов идентитет и прерушени су приступали навијачким бандама с којима су проводили и по неколико година, откривајући њихове планове и активности. Прва хапшења на основу доказа сакупљених на овај начин била су марта 1986. године, када је ухапшено на десетине фудбалских хулигана. На основу сведочења прерушених полицајаца и доказа нађених у домовима ухапшених, они су најчешће оптуживани за заверу да се изазове свађа или насиље. Током последње деценије, полиција користи мање агресивне тактике у контроли насилничког понашања, пре свега захваљујући напретку технологије. Иако су се прве камере на стадионима и око њих појавиле током осамдесетих година, такође прво у Великој Британији, земље широм света данас користе овај начин мониторинга навијача. Осим тога, полиција користи и ручне камере са циљем да одврати насиље, прикупи податке и ефикасније контролише масу. Прва од бивших социјалистичких земаља која је увела посебну „Антихулиганску јединицу“ и увела институцију „спотера“ је Пољска.

друштва подразумева стриктну примену параграфа наведених закона. Сви који студиозније прате ову форму насиља знају како у последње време у инцидентима, нередима, ломљењу столица на стадионима, демолирању хотела, паљењу аутомобила, општем хаосу на улицама градова, међусобним сукобима као и онима са полицијом, предњаче навијачи из транзиционих земаља (најчешће су то „навијачи“ из земаља Источне Европе). Приликом тих провала насиља не испољавају се само навијачке страсти, него је то својеврстан бунт проузрокован незадовољством квалитета сопственог живота, статусом у друштву, будућом егзистенцијом и слично.

Председник Европске фудбалске асоцијације (УЕФА) Мишел Платини као и, уосталом, различита тела Европске уније која се баве овом проблематиком, дошли су до заједничког закључка да је насиље навијача, без обзира на то да ли се дешава на трибинама стадиона или улицама градова, возовима, аутобусима, свим јавним местима, велика опасност за фудбал и животе не само оних за које фудбал представља „најважнију споредну ствар на свету“, већ и свих оних који се, случајно или не, могу наћи на путу насилника.

Да је проблем насиља на стадионима у Србији одавно превазишао спортске оквире, сведоче и речи члана Извршног комитета европске „куће фудбала“ и почасног председника ФС Словачке, Франтишека Лауринца који је приликом посете ФС Србије скренуо пажњу на чињеницу да је УЕФА поново упозорила државни врх Србије и функционере ФСС на акутни проблем хулиганизма на српским фудбалским теренима следећим речима: „Ваша земља има озбиљан проблем с хулиганизмом. УЕФА позитивно оцењује рад ФСС и српских клубова на том плану, те треба да наставите тако и имаћете нашу пуну подршку. Али, морамо да направимо притисак на Владу Србије јер ово није само фудбалски, већ и друштвени проблем. Због тога ће председник Платини ускоро поново посетити вашу земљу и састати се с њеним највишим функционерима“ – истакао је Лауринец¹⁴ пред делегатима Скупштине ФСС, и наставио: „Фудбал у свету се суочава с проблемима корупције и намештања утакмица, па ни ваша земља није изузетак. То је рак-рана фудбала. Ми надгледамо 29.000 утакмица по сезони, од најјачих лига до регионалних и политика УЕФА је нулта толеранција. Али у борби мора да постоји подршка државних власти, полиције, владе, јер фудбалски савези не могу сами да се изборе с тим проблемима.“¹⁵ Тим поводом најавио је нову

¹⁴ Дневни лист *Вечерње новости*: „Лауринец: Србија има озбиљан проблем с хулиганизмом“, 17.02.2012.

¹⁵ *Ibidem*.

посету председника УЕФА Мишела Платинија српским властима и поручио како је, у сврху решавања критичне ситуације, неопходно извршити притисак на Владу Србије.

8. Закључна разматрања

Фреквенција насиља у земљама бивше Југославије очигледно није искључиво специјалитет „деведесетих“. Напротив, у складу са чињеницама које се износе у овом раду, с правом се може рећи да се „вирус“ социопатије, деструктивног и вандалског понашања (где се тзв. навијачко насиље може посматрати као егземпларска категорија) шири, добијајући пандемијске размере. Уколико се нека негативна друштвена појава понавља, а њу не прате одговарајуће инкриминишуће мере, појачава се вероватноћа да ће се овакве и сличне манифестације јављати чешће и у још интензивнијем облику. Енглеска је имала више озбиљних случајева фудбалског хулиганизма него било која друга земља у свету. Полицијске акције, усвајање новог закона и активна улога Фудбалског савеза довели су до тога да ова држава преузме водећу улогу у регулисању и превенцији насилничког понашања пре, током и након утакмица.

Примери истакнути у овом раду указују на изразито сложен карактер проблема који неминовно изискује интердисциплинарни приступ његовом решавању, тј. неопходност ангажовања различитих институција и појединаца. Неадекватност одговарајуће социјалне заштите која би генерисала активан рад са децом и адолесцентима на промовисању другачијих вредности од оних који су се на особен парадигматичан начин наметнуле деведесетих година прошлог века. Не постоји ефикасна стратегија за супротстављање насиљу без ваљано осмишљене и спроведене превенције. Упоредо са оснивањем што већег броја саветовалишта у циљу едукације младих, неопходно је и интензивирати утицај онога што зовемо – цивилним друштвом. Становиште „то се мене не тиче“ јесте вид понашања који није од помоћи држави у тежњи да би се проблем насиља свео у оквир друштвеноприхватљивог понашања.

Посебну пажњу неопходно је посветити раду са навијачима, том сегменту превентивног рада који је код нас потпуно запостављен. Овој форми рада нарочиту пажњу требало би да посвете клубови, чије је нечињење (или још горе, погрешно чињење) у великој мери допринело постојећем стању. Наиме, јавна је тајна како је велики број изгредника на платном списку клубова у својству „професионалних“ навијача. Такође, као значајан фактор намеће се едукација припадника свих служби

које учествују у организацији спортских догађаја, од полиције, редарских служби, локалних самоуправа, до клубова и спортских савеза. Најновије законске одредбе оличене у Закону о изменама и допунама закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама доносе новине у смислу великих обавеза, али и овлашћења која се додељују редарској служби (употреба средстава принуде). Нова околност намеће квалитетнију обуку припадника редарске службе а такође и обавезу да се поопште критеријуми за пријем у радни однос. Категорија „спотера“ је ресурс који се, такође, мора значајније искористити, нарочито имајући у виду позитивна искуства земаља са скоро парадигматским искуствима у спречавању насиља у спорту и око њега (пример Пољске).

ЛИТЕРАТУРА

- Дневни лист *Политика*: „Холанђани обучавају српске полицајце у борби против хулигана“, 30.10.2011.
- Дневни лист *Вечерње новости*: „Лауринец: Србија има озбиљан проблем с хулиганизмом“, 17.02.2012.
- Enciklopedija Larousse*: u tri toma, (2004), knjiga 1., Zemun, JRJ
- Enciklopedija Larousse*: u tri toma, (2004), knjiga 2., Zemun, JRJ
- Фројд, С. (1984). *Из културе и уметности*. (Поглавље: *Нелагођност у култури*), *Одабрана дела*, Књига пета. Нови Сад: Матица српска.
- From, E. (1975). *Anatomija ljudske destruktivnosti*. Друга књига. Zagreb: Naprijed.
- Harriman, P. L., (1947). *Encyclopedia of Psychology*. New York.
- Инђић, Т. (1985). *Успон маса*. Москва и Ортега. Београд: ИИССО Србије.
- Kuvačić, I. (1979). *Obilje i nasilje*. Zagreb: Naprijed.
- Le Bon, G. (1920). *Psihologija gomila*. Narodna knjižnica, vanredno izdanje. Zagreb: Tisak kraljeve zemaljske tiskare.
- Orwel, G. (1977). *Zašto pišem i drugi eseji*. Zagreb: Naprijed.
- Zvonarević, M. (1978). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Суботић, М. (2010). „Одређење савременог екстремизма“. *Војно дело*, јесен/2010, (297–313), Београд.

Интернет извори

- Lana Vučićević Miladinović „Psihologija navijača: Sportski fan ili fanatik?“
<http://www.bifonline.rs/tekstovi/item.php?itemid=198> приступ 24.02.2012.
- Интернет сајт: <http://www.24sata.info/sport/fudbal/71903-Wikileaks-srpski-fudbal-Navijace-koriste-pranje-novca-reket-dilanje-droge.html#ixzz1oFVMF0rZ> приступ 13.04.2012.
- Informator o radu MUP R. Srbije, ažuriran 01.03.2012. доступан на:
www.mup.rs/cms/resursi.nsf/InformatorMUP-latinica.pdf приступ 24.04.2012.

Velemir Zekić, Ph.D.

Cvijetin Živanović, Ph.D.

ENDANGERING SAFETY AND THE EMERGENCE OF EMERGENCIES IN SPORTING EVENTS FROM THE ASPECT OF HOOLIGAN ESCALATION

Summary

Security theory and practice does not yet have universally accepted attitudes about what goes wrong in situations of emergencies. There is also a perception that the list of different forms of emergency situations can never be completely rounded up, since the laws of social development in their essence imply a constant presence of conflict and new manifestations. Such an understanding is fully acceptable and is supported by the fact that, from the aspiration of a police organization, sometimes serious fanfare manifestations of fan hooliganism may also develop in an emergency situation.

Namely, nowadays, hooligans are happening almost daily, and they are increasingly “spilling” out of the sport. Taking into account the increasingly clear role of asymmetric threats in the coordinates of the security policy of the contemporary world (which, among other things, is characterized by extremism as a clearly recognized factor and its emergence in the form of an act of open violence), the aspect of an adequate understanding of the phenomenon of fan violence is of interest to overall security the state and its citizens, as well as the security of emergency situations.

Key words: security in emergencies, hooliganism, violence, mass, crowd, aggression.